

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ ایران اسلامی

عنوان پایان نامه:

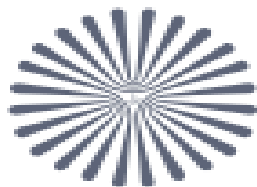
**سیاست عشایری پهلوی اول دربارهٔ ایلات کرد با تکیه بر ایلات
کردستان و کرمانشاه**

استاد راهنما: دکتر علیرضا علی صوفی

استاد مشاور: دکتر سیروس محبی

نگارش: فریده حیدری

اسفند ۱۳۹۱

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

مرکز پیام نور واحد تهران جنوب

پایان نامه:

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد رشته تاریخ ایران اسلامی

عنوان پایان نامه:

سیاست عشایری پهلوی اول دربارهٔ ایلات کرد با تکیه بر ایلات

کردستان و کرمانشاه

فریده حیدری

استاد راهنما: دکتر علیرضا علی صوفی

استاد مشاور: دکتر سیروس محبی

اسفند ۱۳۹۱

صلى الله عليه وسلم

تقدیم بہ ارواح پاک پدرم و برادرم

آنمان کہ یادشان ہمیشہ قرین لحظہ ہای زندگی من است۔

و تقدیم بہ قلب مہربان و پر عطف مادرم

او کہ ہمیشہ یار و یاورم بودہ۔

سپاس نامه

از راهبانی های استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر علیرضا علی صوفی شکر می نمایم.

همچنین از مشاوره های بی دریغ استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر سیروس محبی شکر می نمایم.

از استاد گرامی جناب آقای دکتر محمد رضا نصیری که با خواندن و داوری این پایان نامه بر ارزش آن

افزودند کمال شکر و امتنان را دارم.

مشکر

خداوند منان را شاکر، هستم که انگیزه شروع این کار را بر من رواداشت و بسیار خوشحال که توان به پایان بردن آن را نیز بر من ارزانی داشت. در این راستا بر خود لازم می دانم از تمام کسانی که به طریقی به من در نوشتن این پایان نامه یاری رسانند تشکر کنم:

در ابتدا از مادر عزیز و مهربانم که در تمام مراحل زندگی الگو و مشوق من بوده و در تمام مراحل این پژوهش کج خلقی های مرا تحمل نمود، بسیار تشکر می کنم.

از خواهر عزیزم سعیده که در تمام مراحل این پژوهش سنگ صبور من بوده و کمک کرد تا بسیاری از باورها و برداشتهای غلطم را تصحیح نمایم. از برادر عزیزم محمد فواد که بذریعۀ علاقه به تاریخ راد و وجود من پروراند. از برادر عزیزم فرزاد که در انجام مصاحبه با افراد ساخورده و همچنین بازخوانی اسناد ناخوانا به من کمک کرد. از سایر برادران و خواهرانم که در تمام مراحل این پایان نامه به من انگیزه و شوق می بخشیدند.

در انجام این پایان نامه از خانم عزت محبوبی و آقایان شاهمیراد حیدری و بهرام مرادی و همچنین مرحوم حاج عباس مارابی که ساعاتی را به منظور مصاحبه به من اختصاص دادند تشکر می کنم و امیدوارم روح ایشان قرین رحمت گردد.

در اجرای این پژوهش از جناب آقای محمد کرشاهی که با اختصاص کتابخانه شخصی خویش به من کمک شایانی در استفاده از منابع محلی کردند تشکر می نمایم. همچنین از آقای رستم هلیجانی که با در اختیار دادن تعدادی از کتاب های کتابخانه ی خویش مرا یاری رسانند و بخاطر راهنمایی هایی که در زمینه ایلات کامیاران نمودند. از آقای خسرو خواجۀ نوری که در زمینه استفاده از منابع انگلیسی مرا راهنمایی کردند تشکر می نمایم. از خانواده محترم آقای هومننگ اردلان نیز بخاطر در اختیار قرار دادن عکس هایی از آلبوم خانوادگی خویش که مربوط به سردار رشید اردلان بود ممنوم.

از مسئولان و متصدیان سازمانهای مراکز اسناد ملی ایران خانم شکر می و همچنین خانم فیهی در مرکز اسناد و زرات امور خارجه، که سختی راه و سختی کار را تقلیل می دادند و همچنین از مسئولان و متصدیان مراکز اسناد مجلس شورای اسلامی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، مرکز اسناد ریاست جمهوری و موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران تشکر می نمایم. از مسئولان و متصدیان کتابخانه های مجلس شورای اسلامی بلاخص معاونت محترم جناب آقای صفی یاری، کتابخانه ملی ایران، کتابخانه و مرکز کردستان شناسی، کتابخانه عمومی شماره یک و دو شهرستان کامیاران تشکر می نمایم و در پایان از تمام کسانی که در نتیجه رساندن این پژوهش مرا یاری نموده اما مجال ذکر نام شان نیست کمال تشکر و امتنان را دارم...

چکیده

در پژوهش پیش رو با عنوان «سیاست عشایری پهلوی اول درباره ایلات کرد با تکیه بر ایلات کردستان و کرمانشاه» با استفاده از روش «توصیفی - تحلیلی» سعی شده است تا به شرح و وصف برنامه هایی که دولت برای ایلات و عشایر اتخاذ کرده، پرداخته شود. همچنین با مطالعه دقیق بستر زمانی و مکانی دوره ای که در آن سیاست عشایری طراحی و اجرا شده، اثرات سیاست عشایری برای ایلات کرد مورد بحث و بررسی و تحلیل قرار گیرد. به این منظور برای شناخت دقیق از بستر اقدامات دولت پهلوی اول درباره ایلات کرد، ابتدا اوضاع ایران و منطقه قبل از پهلوی اول مورد بحث و بررسی قرار گرفته و تاثیر مسائل بین المللی (تجزیه عثمانی و تلاش کردها برای ایجاد کردستان مستقل) نیز بر وقایع کردستان ایران را مورد توجه قرار داد. باتوجه به موارد اشاره شده انتظار می رود که سیاست عشایری پهلوی اول در شرایط خاصی در کردستان و کرمانشاه توسط نظامیان و مجریان و با نگاهی متفاوت تر، به نسبت سایر ایلات اجرا شده باشد. بطور کلی بر آنیم که سیاست عشایری پهلوی اول بر ایلات کرد در چه صورتی بر آنان تحمیل شد؟ این سیاست ها تا چه اندازه زندگی ایلات کرد را تحت تاثیر قرار داده است؟

سیاست عشایری پهلوی اول در سه مرحله خلع سلاح، سلب قدرت سران ایلات و اسکان بصورت برنامه عمومی در تمام کشور آغاز شد. شدت اجرا و میزان رویارویی های نظامی و تقدم و تأخر این مراحل در تمام ایلات یکسان نبود. خلع سلاح ایلات کرد از برنامه های مهم دولت در دوره قبل از سلطنت رضا شاه و با تلاش های نظامیان در سرکوب اسماعیل آقا سمیتقو و سردار رشید اردلان آغاز گردید و با جدیت زیادی در مورد سایر ایلات کرد پیگیری شد. منسجم ترین برنامه دولت در خلع سلاح جعفر سلطان هورامی در سال ۱۳۱۰ صورت گرفت، اگر چه جعفر سلطان به املاکش در کردستان عراق فرار کرد اما این واقعه منجر به خلع سلاح سایر ایلات و طوایف منطقه گردید. ادامه سیاست های خلع سلاح در مورد ایل گلباغی نیز در سال ۱۳۱۷ به اجرا در آمد که موجب به عمل در آمدن گسترده ترین سیاست عشایری رضا شاه درباره ایلات کرد و کوچاندن آنان به مناطق مرکزی ایران و اسکان شان شد. مرحله دوم سیاست عشایری اگر چه از سال های قبل و با دستگیری سردار رشید اردلان، سردار مقتدر سنجابی و برادرش و همچنین امیر مخصوص کلهر آغاز شده بود اما بلافاصله بعد از خلع سلاح عشایر مرزی ادامه یافت و به نام پاک کردن صفحات غرب از مفسدینی که با اجانب ارتباط دارند صورت گرفت که موجب دستگیری بیش از ۳۰۰ تن از سران ایلات کرد گردید. اسکان عشایر کرد اگر چه با تخصیص برنامه های خاص همانند واگذاری املاک خالصه و ارائه اعتبار از مرکز شروع شد اما به شدت و سختگیری که در باره دو رکن اول صورت گرفته بود، اجرا نشد و سهل گیری هایی در اجرای آن به چشم می آید. در تمام اجرای این مراحل سیاست های فرهنگی رضا شاه نیز بر مشکلات مردم و ایلات و عشایر کرد می افزود.

کلید واژه:

ایل، اسکان، خلع سلاح، رضا شاه، سلب قدرت سران، سیاست عشایری، کرد، کردستان، کرمانشاه

فهرست مطالب

بخش اول

فصل اول: کلیات

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
بیان مسئله	۲
پیشینه تحقیق	۴
ضرورت و اهداف تحقیق	۸
سوالات و فرضیات تحقیق	۱۰
روش تحقیق	۱۱
قلمرو تحقیق	۱۱
کلیات و مفاهیم تحقیق	۱۲
ایل	۱۳
کلمه ی Nomade	۱۵
عشایر	۱۶
کوچ نشینی	۱۷
اسکان	۱۸
سلسله مراتب اجتماعی ایلات کرد و تعاریف تخصصی آن	۱۹
عشیره	۲۰
تیره و طایفه	۲۱
خیل	۲۱
هوز یا مال	۲۲
رهبری در ایلات کرد	۲۳
معرفی و نقد منابع اصلی	۲۶
مذاکرات و مصوبات مجلس	۲۶
اسناد و مدارک آرشیوی	۲۷
روزنامه ها	۲۹
خاطرات و یادداشت ها	۳۱
منابع تاریخ نگاری	۳۶

فصل دوم : جغرافیای منطقه و معرفی ایلات کرد

۳۷.....	کردستان
۴۰.....	جغرافیای استان کردستان
۴۲.....	آب و هوای کردستان
۴۲.....	ارتفاعات کردستان
۴۳.....	ایلات کردستان
۴۵.....	ایلات کردستان (کامیاران)
۴۸.....	عشایر قروه
۴۸.....	عشایر بیجار یا گروس
۴۹.....	عشایر سقز و بانه
۵۱.....	عشایر بانه
۵۱.....	عشایر مریوان
۵۲.....	عشایر دیواندره
۵۴.....	جغرافیا و ایلات کرد کرمانشاه
۵۵.....	دشت ها
۵۶.....	مراتع کرمانشاه
۵۷.....	ایلات هورامان
۵۸.....	ایل جاف
۶۱.....	ایل کلهر
۶۲.....	ایل گوران
۶۳.....	ایل سنجابی
۶۷.....	ایل زنگنه
۶۸.....	ایل کلیایی
۶۸.....	ایلات منفرد کرمانشاه

فصل سوم: اوضاع ایران و کردستان قبل از حکومت پهلوی و تاثیر مسائل بین المللی بر وقایع کردستان

۷۱.....	اوضاع ایران در اواخر دوره قاجاریه
۷۲.....	جنگ جهانی اول و تأثیر آن بر منطقه
۷۵.....	نمایی کلی از اوضاع ایران قبل از تشکیل حکومت پهلوی
۷۷.....	مقبولیت رضا شاه از کودتا تا تخت سلطنت
۸۰.....	اوضاع کردستان ایران قبل از تشکیل حکومت پهلوی
۸۱.....	الف) مسائل و وقایع داخلی

۸۲.....	۱. مشروطه
۸۴.....	۲. فتنه سالار الدوله
۸۸.....	۳. جنگ جهانی اول و وقایع تابع آن شامل تشکیل دولت موقت ملی و قحطی در منطقه
۹۳.....	وضعیت عمومی کردستان و کرمانشاه در دوره قبل از پهلوی
۹۸.....	ب) مسائل و وقایع خارجی
۹۹.....	مبارزات کردها
۱۰۰.....	ایجاد کشور مستقل کردستان و پیمان سور
۱۰۳.....	پیمان لوزان و نادیده گرفتن ایجاد کردستان مستقل
۱۰۴.....	۱. روابط ایران با کردهای ترکیه و دولت ترکیه
۱۱۱.....	۲. روابط ایران با کردهای عراق و دولت عراق
۱۱۲.....	آغاز مبارزات شیخ محمود برزنجی و شیوه عمل او

فصل چهارم: اصلاحات رضا شاه در زمینه ارتش و تاثیر آن بر زندگی ایلات و عشایر

۱۲۰.....	وضعیت ارتش در دوره قاجاریه و تغییرات آن در دوره پهلوی
۱۲۷.....	خدمت نظام وظیفه اجباری
۱۲۹.....	مسائل و مشکلات ارتش و قبایل در حین نبرد
۱۳۰.....	رابطه ارتش و مردم
۱۳۳.....	نوسازی های پهلوی اول در زمینه ایلات و عشایر
۱۳۷.....	سیاست عشایری یک الزام همه پسند برای مدرن سازی؟

بخش دوم

فصل اول: اجرای سیاست خلع سلاح عشایر کرد

۱۵۶.....	سمیتقو
۱۶۴.....	سردار رشید اردلان
۱۶۶.....	شروع مبارزات سردار رشید
۱۷۹.....	اجرای مراحل سیاست عشایری در منطقه
۱۷۹.....	خلع سلاح
۱۸۱.....	ایل سنجابی
۱۸۳.....	ایل کلهر
۱۸۶.....	ایل جاف و شعبه هایش در جوانرود
۱۸۷.....	هورامان

۱۹۶ ایل گلباغی و مندمی
۲۰۱ سید عطا کل
۲۰۳ صوفی بیگ
۲۰۳ آغا شر (آقا بیگ)

فصل دوم : اجرای سیاست سلب قدرت سران ایلات کرد

۲۰۶ سلب قدرت سران و رهبران ایلات عشایر
۲۱۰ ایل سنجابی
۲۱۱ ایل کلهر
۲۱۴ ایل جاف
۲۱۶ هورامان
۲۱۹ ایل گلباغی و مندمی

فصل سوم : اجرای سیاست اسکان

۲۳۰ اسکان ایلات و عشایر کرد
۲۳۲ ایل سنجابی
۲۳۵ ایل گوران
۲۴۲ ایل جاف
۲۴۴ ایل جاف مرادی (جاف کوچرو)
۲۵۰ ایل هورامان
۲۵۰ ایل گلباغی
۲۵۴ خلاصه ای از اقدامات عمرانی و اوضاع فرهنگی اجتماعی منطقه در دوره پهلوی اول

فصل چهارم : سرنوشت ایلات کرد

۲۶۴ سرنوشت ایلات کرد بعد از شهریور ۱۳۲۰
۲۷۹ نتیجه گیری
۲۸۴ موانع و محدودیت ها
۲۸۷ پیشنهادات
۲۸۸ پیوست
۳۱۹ فهرست منابع

بخش اول

فصل اول

کلیات

مقدمه

تاریخ معاصر ایران بستر رویدادها و وقایعی است که بسیار متفاوت از دوره های پیشین است، حضور کشورهای استعمارگر روسیه و انگلیس در ایران و رقابت های سیاسی، اقتصادی آنان ضربات بزرگی را بر کشور ایران تحمیل کرد و شرایط وابستگی ایران را به این کشورها فراهم و مهیا ساخت. ضعف سیاست داخلی و خارجی ایران در دوره قاجاریه سبب شد تا ایلات و عشایر روابط خود را با حکومت مرکزی به رویه پیشین خود ادامه دهند، یعنی با پرداخت مالیات های سالانه، عدم وابستگی به حکومت را با شدت بیشتری به انجام برسانند، ایلات با حضور در میدان های نبرد و جنگ و ارائه خدمت نظامی، قیادت حکومت مرکزی را بر خود اعلام می کردند. حضور ایلات در تاثیرگذاری بر وقایع مهم معاصر همانند انقلاب مشروطه و بعدها در مخالفت با سرکوبی مشروطه نشاندهنده میزان قدرت آنان بود.

در این میان نقش ایلات و عشایر کرد در همراهی و یا عدم همراهی با حکومت مرکزی تاثیر مهمی بر پیش آمد وقایع بعد دارد، حکومت اردلان ها در سنجندج در طی سده های گذشته به نوعی از همراهی کردها با حکومت مرکزی حکایت داشت، همچنین وجود قوای زنگنه و سنجابی در جنگهای هرات در دوره قاجاریه نیز موید این امر است. اما با حذف حکومت اردلان در کردستان در دوره ناصرالدین شاه، شاهد بروز هرج و مرج و بی نظمی در منطقه هستیم و اگر چه حکمرانان کردستان بسیار می کوشیدند تا وضعیت را سر و سامانی بدهند اما به نظر می رسد که گویا کردستان نیز همزمان با کل کشور در این ورطه نا امنی و هرج و مرج افتاده بود. ایلات و عشایر کرد با شرکت در دسته بندی هایی که در منطقه پیش آمد به نوعی جویای افزایش قدرت محلی بودند، مشکلات حکومت قاجاریه در عدم تسلط بر کشور، نبود یک سیستم نظامی و اداری قوی و مهمتر از همه تاثیر جنگ جهانی اول منجر شد تا این مشکلات افزون گردد. شرکت ایلات کرد در وقایعی همچون فرازجویی های سالارالدوله در چندین مرحله و بالأخص در برابر مشروطه خواهان سبب رویارویی کردها در برابر حکومت مرکزی شد اما نباید اهمیت کردها را در دفاع از مرزهای غربی و شمال غربی کشور در برابر ورود روسی ها و انگلیسی ها و ترک های عثمانی، از یاد برد.

اوضاع نا امن جامعه منجر به شکل گیری باور عمومی یعنی نیاز به بر آمدن یک مرد و منجی در جامعه شد، حمایت طبقات نظامی و قشر تحصیل کرده جامعه از رضا خان میر پنج سواد کوهی باعث شد که شرایط تغییر فراهم گردد که این امر بعدها با تشکیل حکومت پهلوی تکمیل گردید، اهداف

بلند نظرانه رضاشاه برای اجرای اصلاحات در جامعه، رفتارش را با ایلات و عشایر به بهانه برقراری امنیت و متمدن سازی آنان توجیه می کرد. اندیشه های وطن پرستانه او در ایجاد ایرانی متحد، همسان و مدرن با دولتی مدرن زمینه را برای اتخاذ تصمیماتی تند و شتاب آلوده فراهم کرد که بسیاری از این تصمیمات بدون مطالعه و تأمل علمی و سیاسی اخذ گردیده بود و منجر شد که ایرانی در ظاهر مدرن و آرام را برای او در دوره حکومتش نوید دهد. ایلات و عشایر ایران در جریان مدرن سازی از این نوسازی ها تبرئه نشدند. سیاست عشایری پهلوی اول در ظاهر به نام نوسازی و در اصل برای بدست گرفتن زمام قدرت و سرکوب ایلات با اقداماتی همچون: خلع سلاح، سربازگیری، دستگیری سران طوایف، تخته قاپو و اسکان، جابجایی ها و تبعیدهای ایلات همراه بود و عشایر کرد ایران در صفحه غرب از اجرای این مراحل مبرا نبوده و ایلاتی همچون گلباغی با شدت بیشتر و سایر ایلات همچون جاف، کلهر، سنجابی، اورمان... همگی درگیر این مسائل شدند.

حضور سپاهیان و نظامیان در سرکوبی کردها در منطقه قبل از پادشاهی رضا شاه و در دوره پادشاهی وی، حکومت را با ثروت و قدرت منطقه ای و فرا منطقه ای کردها آشنا ساخت، همچنین نقش حساس آنان و اهمیت استراتژیکی شان را در معادلات نظامی- سیاسی و تاثیر آن بر سیاست های کلان کشوری آشکار ساخت. پیش آمدن وقایع ناشی از جنگ جهانی اول و مسائلی همچون تجزیه عثمانی و نوید کشوری جدید به نام کردستان مستقل، ذهنیت زمامداران قدرت را برای سرکوب ایلات و عشایر کرد به منظور جلوگیری از همکاری با این مسئله فراهم کرد چنانکه افرادی همچون سمیتقو و سردار رشید اردلان اولین کسانی بودند که سیاست های عشایری کشور در مورد آنان اعمال شد و آینده شان با مرگ و زندانی شدن و تحت نظر بودن رقم خورد.

بررسی و شناخت این دوره از تاریخ معاصر و تاریخ کردستان و سیاست های دولت پهلوی اول درباره ایلات کرد می تواند مطالب و حقایق جدیدی را فرا روی خوانندگان قرار دهد.

بیان مساله

دوره قاجاریه و مخصوصاً بعد از انقلاب مشروطه زمینه برای حضور ایلات کرد در عرصه های سیاسی و اجتماعی بیشتر فراهم شد. در این دوره اگرچه خواسته های مدرن و تغییر نظام سیاسی از مطلقه به مشروطه برای زمامداران فراهم شده بود اما اجرای آن بسیار سخت به نظر می رسید.

سقوط حکومت قاجاریه در شرایطی ایجاد شد که حکومت پهلوی با شعار اصلاحات و تغییرات و ایجاد ایرانی متحد بر روی کار آمد. رضاخان سردار سپه در سخن و عمل توانست هرج و مرج اواخر

قاجاریه را که ناشی از ضعف قدرت مرکزی، اوضاع نابه سامان اقتصادی و شرایط متأثر از جنگ جهانی اول بود را بکاهد. بدین ترتیب ذهنیت و افکار روشنفکران و زمام داران سیاسی و غیرسیاسی بر ضعف قاجاریه متمرکز گردید و آنان را برای ظهور یک ناجی که از جان و روح مردم باشد فراهم کرد. شرایط فوق الذکر با اقدامات نظامیانه سردار سپه در وقایع جنگل، خراسان، غرب، قضیه شیخ خزعل و موفقیت او در تمام این مراحل سبب شد که به ناجی ملت و کشور و یک لزوم صددرصدی تبدیل شود تا آنجا که بسیاری از مردم حتی در قضیه جمهورییت از او دفاع کردند، تشکیل دولت پهلوی، تشکیل دولتی متمرکز، همسان، مدرن را نوید می داد که از لحاظ نظامی و سیاسی و اجتماعی در جامعه تغییراتی را فراهم می ساخت.

دولت متمرکز، از قدرت ایلات و عشایر و خانواده های متنفذ محلی به عنوان حاکمان محلی که در اواخر قاجاریه به خوبی دارای قدرت بودند می کاست که این خود در تعارض با روند زندگی این دسته محسوب می شد. دولت متمرکز با انجام اقداماتی در زمینه همسانی به تبلیغ و اجرای فرهنگ ملت فارس خصوصاً در بحث زبان پرداخت که زمینه کم رنگ کردن حتی نادیده گرفتن زبان فرهنگ و آداب رسوم سایر قومیت ها که ایلات و عشایر قدیمی ترین مدافعان آن بودند را ایجاد کرد.

دولت متمرکز مدرن، در اجرای مدرن سازی در مبحث اجتماعی به اقداماتی نظیر متحد الشکل کردن لباس، کشف حجاب و ایجاد مدارس اجباری پرداخت که این مورد نیز بیشتر با نوع زندگی یک جانشینان متناسب به نظر می رسید تا زندگی کوچ نشینان. دولت متمرکز پهلوی در زمینه نظامی و سیاسی با اقداماتی نظیر سربازگیری در میان تمام سطوح جامعه و از جمله عشایر که این مسئله نیز کاملاً مغایر با نظام ایلی بود صورت گرفت. همچنین با صدور دستور خلع سلاح، اسلحه عنصر اصلی زندگی شبانی و ایلی از عشایر گرفته می شد که منجر به جنگ و گریز و مقاومت عشایر در برابر قوای دولتی گردید. در تعدادی از ایلات این موارد با شدت و تنوع بیشتر بر آنان تحمیل گردید. ایلات کرد به عنوان ایلات غربی در جوار مرزهای عراق و ترکیه جدید بودند که در آن سوی مرزها قومیت کرد به دفاع از خواسته های خود می پرداختند این شرایط نوع نگاه دولت پهلوی را به کرد ها در داخل ایران تغییر داد.

این پژوهش بر آن است که مبانی نظری سیاست های اصلاح گرایانه و اختصاصاً سیاست عشایری بر روی ایلات و عشایرکرد را با توجه به مسائل داخلی، منطقه ای و بین المللی مورد بررسی قرار دهد و

چگونگی برخورد و مواجهه جامعه ایلی و عشایری کرد را با نظامیان و دولت بیان کند و همچنین تاثیر مجلس و دولت را به عنوان طراحان و مجریان این سیاست ها بررسی کند.

پیشینه تحقیق

درباره مسئله سیاست عشایری کردها و آن هم خاصه در دوره پهلوی اثر مستقلى یافت نشد، اما در حوزه تاریخ محلی اولین آثاری که به مسئله تاریخ کردستان و در کنار آن مسئله و تقسیم بندی ایلات و عشایر پرداخته می توان به کتاب شرفنامه بدلیسی در دوره صفویه اشاره کرد. همچنین به کتاب تحفه ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان اثری که هم عصر قاجاریه است اشاره کرد و ایلات و طوایف کرد از علی اکبر وقایع نگار سنندجی، که در این آثار به معرفی اوضاع عشایر ایلات و قبایل و دسته بندی های آن پرداخته شده است.

درحوزه تاریخ معاصر دقیقاً با عنوان سیاست عشایری، جدیدترین کتابی که به چاپ رسیده است، کتاب نفیسه واعظ (شهرستانی) است که در سال ۱۳۸۸ به چاپ رسیده این اثر با عنوان سیاست عشایری پهلوی اول با نگاهی بسیار جامع و دقیق و همه جانبه به مسئله مورد نظر پرداخته که علاوه بر مسئله عشایر و معرفی آنان به اقداماتی که صورت گرفته با استناد به روزنامه ها و اسناد دولتی، همچنین بررسی دقیق از صورت مصوبات مجلس و صورت بخشنامه های دولتی و... در دوره پهلوی اول، نتایج حاصل از روند سیاست عشایری را به بهترین وجه بیان نموده است، اما نکته ای که به عنوان نقد بر این اثر وارد است. جامعه ایلی اگرچه معرفی شده اند اما به سیاست های عشایری بر ایلات لرستان، بختیاری، قشقایی و خمسه تفصیلی تر پرداخته شده و به سایر ایلات آنچنان پرداخته به نحوی که اجرای این سیاست در میان کردها، بلوچ ها، ترکمن ها، در سایه ای از ابهام قرار گرفته، که این مسئله به ذهن تداعی می گردد که اسناد و مدارک نویسنده در حوزه ایلات بختیاری قشقایی و لرستان بیشتر بوده باشد و به علت اینکه این ایلات در محل زندگی نویسنده (بختیاری) قرار داشته مانع از پرداختن تفصیلی تر به سایر ایلات شده است البته قابل ذکر است که این کتاب می تواند برای محققانی که در این راستا پژوهش انجام می دهند الگو و برای خوانندگان و دوستداران تاریخ معاصر و پهلوی اول جذاب باشد.

اثری دیگر با نام سیاست و حکومت عشایری اثر عزیزکیاوند در تاریخ ۱۳۶۸ به چاپ رسیده که عشایر را در پهنه زمانی بررسی کرده در آن به سیاست عشایری حکومت پهلوی اختصاص یافته که در آن به اقدامات دولت اشاره شده است. از جمله به ایل بزرگ بختیاری اشاره کرده است. ارکان

سیاست عشایری که کیاوند مطرح کرده اگرچه از لحاظ زمانی، تقدم و تاخر و عمومی نبودن تمام ایلات را در بر نمی گیرد، اما مطلب قابل توجهی که هر نویسنده ای که به سیاست عشایری بپردازد لاجرم از پذیرفتن این ارکان می باشد که شامل ۱- قلع و قمع و سلب قدرت عشایر ۲- تخته قاپو و اسکان ۳- خلع سلاح می باشد.

در آثار دیگری همچون دولت مطلقه رضاشاه و نظام ایلی اثر نقیب زاده نیز از نگاه و منظری سیاسی و جامعه شناسی به مباحث سیاست های عشایری پرداخته شده است.

در کتابی به نام قومیت و قوم گرایی در ایران اثر حمید احمدی با نگاهی خاص به مسئله قومیت و خواسته های آنان در طی دوره یک قرن اخیر پرداخته است و بر ایلات کرد ترکمن و ترک تکیه داشته است.

در پایان نامه هایی نیز که مورد استفاده محقق قرار گرفته هر کدام به بررسی سیاست های عشایری بر ایلات غیر کرد پرداخته شده که از جمله به «بررسی پشتکوه در دوران رضاشاه با محوریت ایل ملکشاهی» از شایان کرمی، دانشگاه پیام نور تهران ۱۳۸۸ و پایان نامه آقای حسن شفیعی با عنوان «اقتدارگرایی سیاسی و ماندگاری نظام ایلی در ایران با تاکید بر ایل بختیاری و قشقایی» دانشگاه تهران دانشکده حقوق و علوم سیاسی می توان اشاره کرد.

در بحث تخصصی و تحقیقات جامعی که در مبحث ایلات و عشایر صورت گرفته صاحب قلمانی همچون آقای اسکندر امان اللهی بهاروند، حشمت الله طیبی، عبدالله شهبازی و ایرج افشار به ارائه مطالب تخصصی در این راستا پرداخته اند که آقای امان اللهی در سال ۱۳۶۰ در اثری به نام «کوچ نشینی در ایران پژوهشی درباره ایلات و عشایر ایران» در یک فصل سیاست های رضاخان و اقداماتش را بررسی کرده است.

حشمت الله طیبی در کتاب «مبانی جامعه شناسی و مردم شناسی ایلات و عشایر» در سال ۱۳۷۴ الگویی پیش روی محققان و جامعه شناسان و مردم شناسان در شناخت ایلات و عشایر قرار داده است و در بخش چهارم در یک فصل (فصل دوم) به معرفی ساختار اجتماعی و سلسه مراتب قدرت ایلات و عشایر کرد پرداخته است. اگرچه با مبحث سیاست عشایری ارتباط چندانی ندارد اما به بررسی ساخت قدرت و سلسه مراتب در ایلات و عشایر کرد پرداخته است.

در آثار دیگری که به عنوان معرفی منابع ایلات و عشایر کردستان و کرمانشاه صورت گرفته است نیز مطالبی در لابه لای صفحات کتاب درباره تاریخ این دوره و اقدامات پهلوی اول مشاهده می شود. کتاب ایلات و عشایر کردستان اثر عبدالحمید حیرت سجادی است که در سال ۱۳۸۱ چاپ شد. اگرچه کتاب به نام ایلات و طوایف است اما با نگاهی کلی تاریخ کردها را از دوران باستان تا به دوران حاضر بررسی کرده است، در مبحث ایلات بعد از ذکر جغرافیای منطقه به عشیرها و تیره های هر ایل پرداخته است اگرچه این منبع می تواند در معرفی ایلات قابل توجه باشد اما به علت تکیه و استناد زیاد نویسنده بر مصاحبات و ارجاع مستقیم بسیاری از مطالب از کتاب هایی که تا حدودی با نگاه های سوء نوشته شده است منجر شده تا اعتراض بسیاری از بازماندگان ایلات و عشایر خصوصاً گلباغی ها را بوجود آورد. لازم به ذکر است سعی و تلاش نویسنده در جمع آوری منبعی کامل از تیره ها و طوایف کرد در حوزه استان کردستان بسیار سخت می باشد و زحمات ایشان قابل احترام محققان می باشد.

محمد علی سلطانی نویسنده محلی تاریخ کرمانشاهان [کرمانشاه] در اثری ده جلدی به نام تاریخ و جغرافیای مفصل کرمانشاهان در جلد ۲ و ۳ این مجموعه با نام ایلات و طوایف کرمانشاهان سیر تاریخ تمام عشایر در منطقه استان کرمانشاه را بررسی کرده که از قدیمی ترین زمان هر ایل تا به عصر پهلوی را روایت کرده است که در مبحث تاریخ ایلات و طوایف منبعی قابل توجه می باشد در دوره زمانی پهلوی اول هم به وقایعی همچون دستگیری سران طوایف، جنگ هاه خاص این دوره پرداخته است. از نظر پژوهشگر نقدی که بر اثر وارد است این که هر ایل را به توجه به دوره ای که دارای اهمیت بوده مورد بررسی قرار داده به نحوی که می توان گفت نگاهی همه جانبه به ایل ها در تمام دوران تاریخی نداشته است البته به علت گستردگی کار مجموعه ده جلدی و محدودیت نویسنده و گستردگی نظام ایلی کرمانشاه این مسئله تا حدودی منطقی به نظر می رسد.

در کتاب هایی که مختص به دوره پهلوی است همچون کتاب های «مقاومت شکننده جان فوران»، «ایران بین دو انقلاب یرواند آبراهامیان»، «ایران نو از ال.پی.الون ساتن»، «استقرار دیکتاتوری در ایران اثر ملیکف» و آثار استفانی کرونین به نام های «رضاشاه و شکل گیری ایران نوین»، «ارتش و تشکیل حکومت پهلوی» و اثر ترجمه نشده او «Tribal politics in iran» به اوضاع کوچ نشینان و عشایر در ایران در دوره پهلوی اول توجه شده است.

دو اثر جدید به نامهای «تمامیت ارضی در دوره پهلوی از محمد علی بهمنی قاجار» و «انقلاب اسلامی در کرمانشاه از روح الله بهرامی» که در سال های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ به چاپ رسیده است و تقریباً با موضوع این پژوهش ارتباط دارد مورد استفاده محقق قرار گرفت. کتاب تمامیت ارضی در ایران مرزهای ایران از باستان تا پادشاهی پهلوی اول را در یک بخش جداگانه و مرزهای ایران در دوره پهلوی در یک بخش متفاوت را بررسی کرده است که از این رهگذر بررسی مرزهای ایران با عراق و ترکیه و تاثیر مسائل کردها و همچنین تاثیر فرازجویی های شیخ محمود برزنجی بر وقایع داخلی و مرزی ایران را مورد توجه قرار داده است.

کتاب انقلاب اسلامی در کرمانشاه از جمله آثار جدیدی است که در سال ۱۳۸۹ به چاپ رسیده و وقایع پهلوی ها بالأخص پهلوی دوم را با دقت بیشتر مورد توجه قرار داده است، اما به وقایع عصر رضا شاه در کرمانشاه هم مختصراً توجه شده است که از اجرای سیاست های فرهنگی دوران رضا شاه در کرمانشاه بیشتر سخن به میان آمده است.

از دیگر منابعی که می تواند راهگشای محققان در بحث کردها و تاریخ و ساختار قدرت و نظام آنان باشد آثار محققان داخلی و خارجی است که به صورت تخصصی به کرد و کردستان پرداخته اند و از رهیافت این آثار به مسائل زیربنایی عشایر و ایلات کرد توجه شده است. همچنین وقایع معاصر با دوره رضا شاه در این کتاب ها مورد بررسی قرار گرفته و به تاثیر آن بر مسایل داخلی ایران پرداخته شده است. از جمله این آثار کتاب جامعه شناسی مردم کرد « آغا- شیخ- دولت» اثر مارتین وان برویین سن، ترجمه ابراهیم یونسی است که در آن به تبیین مفاهیم پایه ایلات کرد و دسته بندی ها پرداخته است. این اثر ارزشمندترین کتابی است که در رابطه با ساختارهای سیاسی و اوضاع اجتماعی کردستان تالیف شده است مارتین وان برویین سن در این اثر به چگونگی متاثر شدن قبایل و طریقت ها در ساختار قبیله ای کردها و در ارتباط با عوامل خارجی پرداخته است.

در آثار دیگری به نام « کردها و کردستان اثر درک کنان» نیز به بیان وضعیت کردها پرداخته و همچنین می توان به «تاریخ معاصر کرد از دیوید مک داول» اشاره کرد که با نگاهی تحلیلی و نقادی وقایع معاصر کردستان را مورد بررسی قرار داده است و به جزئیات تاریخ کردها در دوره پهلوی اول توجه کرده است.